

GUÍAS DE PROTECCIÓN DE DATOS PERSONALES EN
LENGUAS DE LOS PUEBLOS ORIGINARIOS DE MÉXICO

**U TSOOLIL U KALAANTA'AL
BA'ALO'OB A'ALIK MÁAX MÁAK
ICHIL T'AAN KU BEETA'AL
TUMEN U MÁASEWAL
KAAJILLO'OB MÉXICO**

MAAYA T'AAN

LENGUA MAYA

inai

MÁAXO'OB JO'OLINTIK

Blanca Lilia Ibarra Cadena
Máax Jo'olintik

Francisco Javier Acuña Llamas
Máax ku meyají'

Adrián Alcalá Méndez
Máax ku meyají'

Norma Julieta Del Río Venegas
Máax ku meyají'

Oscar Mauricio Guerra Ford
Máax ku meyají'

Rosendoevgueni Monterrey Chepov
Máax ku meyají'

Josefina Román Vergara
Máax ku meyají'

**Mola'ayil sáaskuntaj, u ts'aabal ojéeltbil
me-yaj yéetel u kanáanta'al ba'alo'ob
a'alik máax máak**

Avenida Insurgentes Sur 3211, Colonia
Insurgentes Cuicuilco, Alcaldía Coyoacán,
Código Postal 04530, Ciudad de México.

Primera edición:
marzo 2022.

3 TSOOLIL

5 YÁAX T'AAN

YÁAX JAATS

6 BA'AX U TSOOLIL MÁAX MÁAK

6 1.1 U tsoolil máax máak

6 1.2 U tsoolil máax máak jach ka'a'ana'an

KA'A JAATS'

7 BA'AX U KALAANTA'AL MÁAX MÁAK ICH MÉXICO

ÓOX JAATS

8 BA'AX UNAJ U YOJÉELTA'AN YÓOK'LAL BIX U MEYAJTA'AL U TSOOLIL MÁAX MÁAK

8 3.1 Máax tia'al

8 3.2 Máax kalaantik

8 3.3 Jk'ubeen

9 3.4 Bix u meyajta'al

9 3.5 U ts'a'abal ti' uláak' wáa máax

9 3.6 U tsikbalta'al máax máak

KAN JAATS

10 MÁAKALMÁAK A'ALMAJT'AANILO'OB YAAN BA'AX U YILO'OB YÉETEL BIX U KALAANTA'AL BA'AX A'ALIK MÁAX MÁAK ICH MEXICO

JO'O JAATS

11 BA'AX UNAJ U BEETIK MÁAXO'OB KALAANTIK YÉETEL U PÁAJTALIL U YUUMILO'OB

11 U nu'uka'anil

12 Ba'ax unaj

WAK JAATS

13 BA'AX T'AANIL YÓOK'LAL MUKUL OJÉELAL

13 6.1 Tsoolil

13 6.2 U jejeláa sil mukul ojéelal

13 a) Tuláakal

13 b) K'a'ana'an

13 c) Kóom

UK JAATS

- 14** **PÁAJTALILO'OB ARCO**
- 14** 7.1 U kúuchil sáasilkunta'al meyaj
- 14** 7.2 Páajtalil ts'a'abal ojéelal
- 15** 7.3 Páajtalil utskinaj
- 15** 7.4 Páajtalil xu'ulsaj
- 15** 7.5 Páajtalil kúulpach tuukul

WAXAK JAATS

- 16** **BA'AX KU PÁAJTAL A BEETIK WA MA' TU NÚUKA'AL A PÁAJTALIL YÓOK'LAL ARCO, WA MA' KI'IMAK A WÓOL YÉETEL BA'AX NÚUKA'ABI'**

BOLON JAATS

- 18** **BA'AX KU PÁAJTAL U BEETA'AL WA MA' TU KALAANTA'AL BA'ALOB A'ALIK MÁAX MÁAK TUMEN MÁAX KAALANTIK**
- 18** 9.1 Tak pool
- 19** 9.2 Xaak'al

LAJUN JAATS

- 20** **U MEYAJ MOLA'AYIL SÁASKUNTAJ, U TS'AABAL OJÉELTBIL MEYAJ YÉETEL U KANÁANTA'AL BA'ALO'OB A'ALIK MÁAX MÁAK YÉETEL MOLAYO'OB UNAJ U KALÁANTIKO'OB ICHIL PETLU'UMO'OB**

YÁAX T'AAN

Méxicoe' beta'an tumen ya'ab mlaatsilo'ob yaan u chuuno'ob ti' máasewal kaajo'ob taalja'ano'ob ti' úuchben kaajo'ob yano'ob ti' le lu'um tu'ux yaan bejla'ab le noj lu'uma' ka'alikil ka'a káaj pa'amuk', tak bejla'ab ku kalaantiko'ob tuláakal wa jumpáay ti' bix u much'ikubáaobe', bix u meyajtiko'ob taak'in, u miatsilo'ob yéetel bix u yéeyajo'ob. Ku ya'alik Instituto Nacional de Geografía y Estadísticae', ich Méxicoe' yaan 7 millono'ob 364 mil 645 u túlal máako'ob ichil óoxp'éel tak u nuuktakilo'ob ku t'aniko'ob máasewal t'aan; ku tso'okole', jump'éel ti' tuláakal le nojlu'umo'ob tu'ux yaan u ya'abil u jejeláasil t'aano'ob, ichil noj lu'ume' yaan óoli' kex 68 u p'éelal jejeláas t'aano'ob.

Le óolal, yéetel u chu'unil u jatsilo'ob 1, 6, yéetel 16e' ti' u Almejen noj a'almajt'aanil u múuch' petlu'umilo'ob Mexicoe' (tu táanilile' Noj a'almajt'aan) **u Mola'ayil sáaskuntaj, u ts'aabal ojéeltbil meyaj yéetel u kanáanta'al ba'alo'ob a'alik máax máak (tu táanilile' INAI wa Molay) unaj u jets'ik u ts'áaik, ichil ba'ax yaan tu k'abe' tuláakal u paajtalil ti'al tuláakal**

máax je'el u páajtal u loobilta'alo'obe', ka'aj kalaanta'ak ba'alo'ob a'alik máaxi'.

Le óolale', ku ts'aabal le Tsoolila' ichil máasewal t'aano'ob ku beeta'al México, lela' ti'al u sáasilkuntik bej yóok'lal páajtalilo'ob ku cha'abal u beeta'al tumen a'almajt'aano'ob, bey xan u chuunil yéetel ba'ax unaj u beetik máaxo'ob ku meyajtiko'ob le ba'alo'oba' je'el bix jets'a'anil ti' u A'almajt'aanil u kaláanta'al ba'alo'ob a'alik máax máak ti' yaan tu k'ab máax jets'a'ane' (kita'ak te'el súutuka' A'almajt'aan wa LGPDPPSO) bey xan ti' u A'almajt'aanil Federal u kalanta'al ba'alo'ob a'alik máax máak tu k'ab wa junjuntúul máako'ob (kita'akte'el súutuka' A'almajt'aanil Federal wa LFPDPPP).

Unaj u ch'a'achibta'al le ts'íiba' chéen ti'al u sáasilkuntik u na'at máaxo'ob tia'alintik ba'alo'ob a'alik máax máak, bey túuno', ma' wa tumen unaj u laj beeta'ali', ba'ale' jump'éel ka'ana'an nu'ukul tumen jets'a'an yóok'ol a'almajt'aano'ob ku béeytal u meyajta'al yóok'lal u kaláanta'al ba'alo'ob a'alik máax máak.

YÁAX JAATS

BA'AX U TSOOLIL MÁAX MÁAK

1.1 U tsoolil máax máak

U **tsoolil máax máake'**, je'el ba'axak tsoolil a'alik máax máak wa je'el u beetik u yojéelta'al máax máake'. U beeta'al u yojéelta'al máax máake' leti' le k'iin ku ts'a'abal ojéeltbil ba'alo'ob je'el u beetik u k'ajóolta'al máax máake'.

U chíikulile' ba'ax je'el u páajtal u beetik u k'ajóolta'al máax máake' leti' lelo'oba': a k'aaba', pach k'aaba', u tsoolil u bejil tu'ux p'aatal a wotoch, u tsoolil u xookil a julbilt'aan, a woochel, yéetel uláak' ba'alo'ob.

1.2 U tsoolil máax máak jach ka'a'ana'an

U **tsoolil máax máak jach ka'a'ana'ane'** leti' le tsoolil a'alik ba'alo'ob jach chéen u yuumil ojéeltmil, u k'aak'as k'abéetkunsa'ale' je'el u beetik u páajtal u p'ekta'al maáke' wa u beetik u muk'yajtik yaj óolale'. U chíikulale': a chí'ibalil wa a u mootsil a kaajal, bix anik a toj óolal, wa je'el a k'oja'antal sáamal ka'abeje', bix anik a k'i'ikel, máax k'ujil ka chíimpoltik,

bix a tuukul, ba'ax k'aas ta wich, ba'ax ka tukultik yóok'lal jala'acho'ob, yéetel maáx uts ta wich.

KA'A JAATS'

**BA'AX U KALAANTA'AL MÁAX
MÁAK ICH MÉXICO**

U kalaanta'al ba'ax a'alik máax máak ichil Méxicoe' jump'éel k'ana'an páajtalil ku p'atik ta k'ab a k'ubik ti' máax a káat a tsáaj u yojéelt wa ba'ax (suuk u ya'ala'al u yóoxtulil máak) bey xan a wojéeltik ti' máax yaan u páajtalil u yojéeltik máaxech, ba'ax ti'al ti', a wa'alik ma' a k'áat ka'aj anak ti'i, ma' u k'abéetkuunsik wa u meyajtik ba'alo'ob a'alik máaxech.

ÓOX JAATS

BA'AX UNAJ U YOJÉELTA'AN YÓOK'LAL BIX U MEYAJTA'AL U TSOOLIL MÁAX MÁAK

3.1 Máax tia'al

Máax tia'ale', ju jets'ik yóok'lal ba'alo'ob a'alik máax máak. U chíikulile', ba'alo'ob ku t'aan yóok'lal k'oja'anilo'ob, u yúumil máax ti'alintik ba'ax ku ya'alik máax máake', teech, tumen teech le k'oja'ano', ma' u najilo'ob ts'akyajili' mixjts'akyajo'obi' wa máax ku meyajjo'ob ti'al toj óolal.

3.2 Máax kalaantik

Máaxo'ob kalaantike' leti' le máaxo'ob a'alik ba'ax kun beetbil yéetel ba'alo'ob a'alik máaxech, tumen teech bey u yuumile' ta k'ubaj ti'ob. Je'el bix u jets'mil A'almajt'aan yéetel A'almajt'aan federale', jejeláas máax kalaantiko'ob je'el bix u tso'olol te'el súutuka'.

[A'almajt'aane' ku k'abéetkunsal ti'al máaxo'ob ku meyajjo'ob ti'al jala'ach](#), lela' u k'áat u ya'ale' unaj u chíimpol'ta'al tumen máaxo'ob kalaantik ba'alo'ob a'alik máaxech je'el bix u Jala'achil u noj lu'umil México, u molayilo'ob toj óolal, u Molayilo'ob jala'achil, nojilo'ob

xook ti'al kaaj, molayo'ob ku meyajjo'ob tu juunalo'ob, yéetel uláak'o'ob ku meyajtik'o'ob ba'alo'ob a'alik máax máak.

[A'almajt'aan Federale' kuk'abéetkunsal ti' máaxo'ob ku meyajjo'ob tu junalo'ob](#), le a'almajt'aana'unaj u chíimpol'ta'al tumen máaxo'ob ku meyajjo'ob tu juunalo'ob yéetel ba'alo'ob a'alik máax máak, je'el bix, láat'paach ku meyajjo'ob tu juunalo'ob, tsak yajo'ob, ajxoktaak'ino'ob, kúuchilo'ob meyaj, u kúuchilo'ob u ta'aka'al taak'in, u kúuchilo'ob kalan kuxtal, kúuchil'ob je'e'el, koon máansaj k'iin, kúuchil péepen k'áako'ob yéetel uláak'o'ob.

3.3 Jk'ubeen

Máak wa máax jets'a'an ku meyaj ti'al kaaj wa tu junal, ma'atech u meyaj ti'al máax kalaantik, ba'ale', tu junal wa yéetel uláak'o'obe' ku meyajtik ba'alo'ob a'alik máax máak tu k'aaba' máax kalaantik. Le máaka' ma' tu beetik le ba'ax u k'áate', ku beetik ba'ax ku ya'ala'al ti' tumen máax kalaantik. uláak' máax yaan ba'ax u yil yéetel kalaan.

Juntúul máax ku meyajtik ba'alo'ob a'alik wa máax je'el bix u tso'olol ti' tumen máax kalaantike', lela' ku yúuchul tumen máax kalaantike' ku bo'oltik jump'éeel molay ku beetik le meyajjo'oba', u chíikulile' leti' le k'iin jkalaane' ku bo'oltik molay ku beetik meyajjo'ob je'el bix u líik'sa'al ba'alo'ob ku ts'a'abal ti' tumen máax kalaantik, u beetik yéetel u jóok'sik nu'ukul ti'al u k'ajóolta'al máak, u meyajtiko'ob bix u bo'ota'al máak, u meyajil u t'a'anal máak, yéetel uláak' ba'alo'ob.

Wáaj ti' le máax k'ubenta'an ba'alo'ob a'alik máax máak ku k'abéetkuunsik u ti'al wa ti'al yaanal ba'ax ti' le k'aata'an ti' tumen máax bo'oltike', je'el túuno' ku suut bey máax kalaantike', yeetel lelo' ku táal xan ba'ax unaj u beetik yéetel ba'ax ku tal tu paach wa ma' tu beetik je'el bix jets'anil ti' A'almajt'aan yéetel ti' A'almajt'aan Federale'.

3.4 Bix u meyajta'al

Lela' u k'áat u ya'al bix u k'a'amal, u meyajta'al, u k'i'itbesa'al wáa u líik'sa'al ba'alo'ob a'alik máax máak. U k'abéetkunsale' yaan ba'ax u yil yéetel bix u ka'a'amal, u meyajta'al, u k'abéetkunsale', u máansa'al ti' uláak', u ts'a'abal k'ajóoltbil wa u ts'a'abal meyaj ba'alo'ob a'alik máax máak.

3.5 U ts'a'abal ti' uláak' wáa máax

U ts'a'abal k'ajóoltbil ba'alo'ob a'alik máax máak ti' uláak' máax ma' u yuumili', ma' leti' kalaantiki' wa ma'ti' leti' k'ubeenta'ani', ichil wa táanxelil ti' u lu'umil México.

3.6 U tsikbalta'al máax máak

Tsikbal ku yantal yóok'lal máax máak ichil máax kalaantik yéetel máax ti' ku k'ubenta'al ba'alo'ob a'alik máax máak ichil wa táanxelil ti' u lu'umil México.

KAN JAATS

MÁAKALMÁAK A'ALMAJT'AANILO'OB YAAN BA'AX U YILO'OB YÉETEL BIX U KALAANTA'AL BA'AX A'ALIK MÁAX MÁAK ICH MEXICO

Yáax t'aanile' U Noj A'almajt'aanil México, tumen ti' jets'a'an u chuun yéetel ba'ax u beelal Noj lu'um, u jets'ik ba'ax molayilo'ob yaan yéetel ba'ax u beelalo'ob yéetel tak tu'ux ku k'uchul u muuko'ob, ku jets'ik xan u páajtalil wíiniko'ob yéetel bix je'el u k'abéetkunsá'ale'.

Je'el yáax je'ets'ike', A'almajt'aane' ti'al jaatsil ku meyajó'ob ti'al jala'achil yéetel

A'almajt'aan Federale' ku meyaj ti'al máax ku meyajó'ob tu juunalo'ob.

Te'el súukuka', ku ye'espajal oochel tu'ux ku ye'esa'al bix u je'ets'el a'almajt'aan yóok'lal ba'alo'ob a'alik máax yéetel máaxo'ob táakpaja'ano'obi', je'el bix ti' máax ku meyajó'ob ti'al jala'ach wa máax ku meyajó'ob tu juunalo'ob:

JAATSIL	MAÁX UNAJ
<p>JAATSIL TI'AL JALA'ACH A'almajt'aanil u kalanta'al ba'alo'ob a'alik máax máak ti' yaan tu k'ab máax jets'a'ane'.</p>	<p>Tulákaal molayo'ob ti'al noj lu'um, pet lu'um, méek'tan kaaj, je'el máakalmáak jala'achilo'ob, molay, jaatsil molay wa múuch'ulo'ob ku meyajó'ob ti'al u muuk' jala'achil, muuk'il a'almajt'aan, wa u muuk'il kalaan, molay ku meyajó'ob tu juunalo'ob, molayilo'ob política, molayilo'ob kalant'aak'in yéetel molayilo'ob u kalanta'al taak'in kaaj ku meyajtiko'ob ba'alo'ob a'alik máax máak.</p>
<p>JAATSIL TU JUUNALO'OB Federal A'almajt'aanil u kalanta'al ba'alo'ob a'alik máax máak tu k'ab wa junjuntúul.</p>	<p>Je'el máaxak tu k'aaba' wa tu kaaba' u kúuchil ku meyaj tu juunalo'ob yéetel ba'alo'ob a'alik máax máak.</p>

JO'O JAATS

BA'AX UNAJ U BEETIK MÁAXO'OB KALAANTIK YÉETEL U PÁAJTALIL U YUUMILO'OB

A'almajt'aano'ob ku kalaantiko'ob máax máak (A'almajt'aan yéetel A'almajt'aan federal), ku jets'iko'ob jejeláas ba'alo'ob unaj u beetiko'ob máaxo'ob kalaantik ba'alo'ob a'alik máax máak yéetel ba'ax unaj u beetiko'ob ti'al u jets'iko'ob u páajtalil tuláakal máax ti'al u kalanta'al ba'alo'ob a'alik máaxi'.

Ba'ax unaj u beeta'ale' ku jets'ik bix yéetel ba'ax unaj u beeta'al ti'al u kalaanta'al ba'alo'ob a'alik máax máak yéetel bix unaj u k'abéetkunsal le k'iin ku mo'ololo'ob, ku líik'sa'alo'ob, ku k'abéetkunsal wáa ku máansa'al tuláak' tu'ux wa uláak' ba'al ku beeta'al tumen máax ti' k'ubeenta'an.

U nu'uka'anil

Tojbe'enil: U meyajta'al ba'alo'ob a'alik máax maák je'el bix jets'anil tumen a'almajt'aane'.

Ba'ax u beelal: Bix kun meyajta'ake' unaj u saasilkuntik ba'ax ólal.

Jajkunajil: Ma' u k'a'amal wa u meyajta'al ba'alo'ob a'alik máax máak yéetel tuus.

Éejentajil: Unaj u k'a'amal éejentajil tumen u yuumil ba'alo'ob a'alik máax máak, lela' unaj yeéetel cha'ak'abil, u je'ets'el yéetel ojéelal.

Ma'alobil: Ba'alo'ob a'alik máax máake' unaj u kalaanta'al jach leti', chuka'an, ma'alob anik yéetel mantats' túumbenkunsa'an.

Buka'ajil: U k'abéetkunsal chéen le k'abéet ti' le ba'alo'ob a'alik máax máake.

Tsoolil meyaj: U ya'ala'al ti' u yuumil ba'alo'ob a'alik máax máak ichil u t'aanil yóok'lal mukul ojéelal, ba'ax meyajil kun beeta'ak yéetel ba'ax u ti'al.

Ts'aa'j óol: U beeta'al tuláakal ba'ax unaj ti'al u je'ets'el táan u beeta'al yéetel u chíimpol'ta'al a'almaj t'aan.

Ba'ax unaj

U kalanta'al ba'alo'ob a'alik máax máake' ti' jets'a'an yóok'ol ka'apéel ba'alo'ob unaj u beeta'ale': ma' u yojéelta'al yéetel u kalaanta'al, te'el súutuka' ku tso'olol junjump'éelil:

Ma' ojéelalil: Ma' u ts'a'abal k'ajóoltbil ba'alo'ob a'alik máax máak.

Kalaannil: U je'ets'el yéetel u kalaanta'al ma' u xu'ulul bix u kalaanta'al ba'alo'ob a'alik máax máax ti' yaan tu k'ab máax kalaantike'.

WAK JAATS

BA'AX T'AANIL YÓOK'LAL MUKUL OJÉELAL

6.1 Tsoolil

T'aan yóok'lal mukul ojéelale', ts'íib tu'ux ku sásilkunta'al tumen máax ku kaalaane', le ba'alo'oba'.

- Máax kun k'abéetkunsik ba'alo'ob a'alik máax máak
- Ba'ax ba'alo'ob ku k'áata'al
- Ba'ax ti'al ku k'áata'al
- Wa yaan u ts'abal ti' uláak'e', máaxi'
- Bix je'el a meyajtik a páajtalile'

6.2 U jejeláasil mukul ojéelal

- a) **Tuláakal**
- b) **K'a'ana'an**
- c) **Kóom**

A'almajt'aane' ku jets'ik ka'ap'éel u tsoolil mukul ojéelal: [tuláakal yéetel k'a'ana'an](#).

A'almajt'aan federale' ku éejentik le yáax ka'ap'éelo' yéetel uláak' jump'éel u k'aaba' u [kóom](#) tsoolil mukul ojéelal.

UK JAATS

PÁAJTALILO'OB ARCO

7.1 U kúuchil sásilkunta'al meyaj

U páajtalil u kalaanta'al ba'alo'ob a'alik máax máake', jump'éel paájtaliil jach u ti'al máak, chéen u yúumil wa máax kalaantik je'el u páajtal u k'aátik ka'aj béeyak u k'amik páajtalil, u yutskiintik, u xu'ulsik wa ma' u yóotik u k'ub ba'alo'ob a'alik máaxi' (páajtalilo'ob ARCO). Ba'ax ku k'áata'al ti'al u beeytale' je'el u k'éexpajal wa máax kalaantike' ku meyaj ti'al jala'ach wa tu juunalo'ob, tumen a'almajt'aan jets'ik bix u meyajta'ale' jela'antak ichil u baats'elilo'ob je'el bix ts'o'ok k a'alike'.

Je'el bix jets'anil ti' u xóot' a'almajt'anail 85 ti' A'almajt'aane', tuláakal máax kalantik wa unaj u beetike', unaj u yantal ti'ob u Kúuchilil sásilkunta'al meyaj, lela' leti' laj k'amik tuláakal payalt'aan ti'al u k'ajóolta'al ba'alo'ob yéetel u páajtalil ARCO, yáanal u k'ab kun anak u meyajtaal le páajtalila'.

Ti'al jaatsil ku meyaj tu juunalo'obe', u jaatsil a'almajt'aan 91 ti' ba'ax una u beeta'al ichil A'almajt'aan federale', ku

ya'alik, le k'iin máax ku kalaan yéetel ku beetik le ba'alak meyajil ti'al kaaj wa yaan u kúuchilil tu'ux je'el u páajtal u k'amik tak pool yóok'lal meyaj ku beetik wa ba'ax ku beetike', je'el u páajtal u k'amiko'ob yaayan ti'al u k'abéetkunsá'al paajtalilo'ob ARCO te'el tu'ux ku meyajjo'obo'.

Bey túuno', u yaayanil u ts'a'abal meyaj páajtalilo'ob ARCOe' unaj u beeta'al tu yiknal máax kalaantik ba'alo'ob a'alik máax máak ti'al ka'aj béeyak u k'amik, u yutskiintik, u xu'ulsik wa ma' u yóotik u k'ub ba'alo'ob a'alik máaxi'. Bejil unaj u bisa'al ti'al u beeta'al yaayane', unaj jets'a'an ichil u t'aanil yóok'lal mukul ojéelal yan ba'ax u yil yeetel.

7.2 Páajtalil ts'a'abal ojéelal

Páajtalil yáan ti' u yuumil ba'alo'ob a'alik máax máak ti'al u k'ajóoltik yéetel a yaayantik ti' máax kalaantik yéetel meyajtik ba'alo'ob a'alik máaxeche', ba'ax u yojel ta wóok'lal, ba'ax ti'al ti', bix k'uchik tu k'ab, buka'aj k'iin ku p'áatak tu k'ab, je'el u páajtal u ya'ala'ale', yaantech

u páajtalil a k'áatik ti' máax kalaantik ba'alo'ob a'alik máaxech, tuláakal ba'ax taak a wojéeltik yóok'lal bix yéetel ba'ax u beelal le ba'alo'oba'.

7.3 Páajtalil utskinaj

Páajtalil yaantech tumen u yuumilech, ti'al a k'áatik ka'aj utskinta'ak ba'alo'ob a'alik máaxech p'aatal tu k'ab máax kalaantik, le k'iin ken:

- Ma' beyi'.
- Ma' chuka'ani'.
- Ma' túumbenkunsa'ani'.

7.4 Páajtalil xu'ulsaj

Páajtalil yaantech bey u yuumil ba'alo'ob a'alik máaxeche' ti'al a yaayantik ka'a tu'upuk le ba'alo'oba' tu'ux yaan, tu'ux ta'aka'an, tu'ux líik'sa'an wa ti' le ba'alak ku k'abéetkunsa'al tumen máax kalaantike'.

7.5 Páajtalil kúlpach tuukul

Páajtalil yaantech bey u yuumil ba'alo'ob a'alik máaxeche' ti'al ma' a wóotik ka'aj meyajta'ak tumen le máax k'anmile'. Ku tukulta'al tso'ok u éejenta'al le k'iin máax k'anmile' ku k'ubiktech u ts'íibil a'alik beeychaj ba'ax ta k'áatajo'.

WAXAK JAATS

BA'AX KU PÁAJTAL A BEETIK WA MA' TU NÚUKA'AL A PÁAJTALIL YÓOK'LAL ARCO, WA MA' KI'IMAK A WÓOL YÉETEL BA'AX NÚUKA'ABI'

Le k'iin máax kalaantik ma' tu núukik yaayan yóok'lal páajtalil ARCO, wa teech bey u yuumil ma' ki'imak a wóol yéetel núuk ts'abtech yóok'lal yaayan ta beetaj yóok'lal páajtalil ARCOe', ku páajtal a bin tak INAI ti'al a beet u chíimpolta'al a páajtalil.

Ku béeytal a kúulpach óoltik ba'ax núuka'abij wa tumen ma' núuka'ab tumen molay wa kúuchil *ku meyaj tu juunal*, wa a kúulpach óoltik molay ku *meyaj ti'al jala'ach*.

Ku tso'olol te'el súutuka' ti'al ka'aj ma'alob na'ata'ak

- ***Tukúulpachóoililjump'éelkúuchil wa molay ti'al junjuntúulal***

Unaj a k'ubik aktáan INAI jump'éel yaayan ku k'aba'atik *U meyajil u kaláanta'al páajtalilo'ob (Procedimiento de Protección de Derechos (PPD))*. PPDe' ku páajtal u beeta'al yóok'lal ka'ap'éel ba'al:

- *Ma' tu núuka'al*
- *Mina'an ki'imak óolal* yéetel núuk ts'a'ab tumen máax kalaantik le ka'aj ta yaayantaj ka'aj chíimpolta'ak u páajtalil ARCO.

Bix je'el u páajtal u k'u'ubul yaayan ti'al u kalaanta'al ba'alo'ob a'alik máax máake' leti' lelo'oba':

- A bisik tak u kúuchil INAI p'aatal tu bejil: Avenida Insurgentes Sur, Número 3211, Colonia Insurgentes Cuicuilco, Código Postal 04530, Alcaldía Coyoacán, tu kaajil Ciudad de México.
- A túuxtik ti' correo certificado tu'ux ka k'áatik ka'aj a'ala'ak ts'o'ok u k'u'ubul tej bej ts'o'ok u ya'ala'alo', wa.
- Ti' IFAI-PRODATOS (lela' chéen wa yaan a firma electrónica), lela' ti' yaan ichil www.datospersonales.org.mx

Ku béeytal a xak'altik yéetel ba'ax k'abéet ti'al a k'ubik yaayan te'ela': <http://inicio.inai.org.mx/FormatosINAI/SolicitudPD.pdf>, wa ku béeytal a t'aan te'ela': Tel-INAI 800 835 43 24, ti'al ka'aj tso'olok tech tumen máax jach u yojelo'ob.

- ***Tu kúulpach óolil jump'éeel kúuchil ti'al jala'ach***

Le k'iin chi'ichnak a wóol yóok'lal bix u meyaj kúuchil ti'al jala'ach tumen máax kalaantik ma' tu tsáatáantik a yaantan yóok'al páajtalil ARCO, wa tumen ma' u k'áat u núuke' wa tumen ma' ki'imak a wóol yéetel núuk ts'abteche', ku béeytal a k'aatik **meyajil xaak'al** aktáan INAI.

Bix je'el u páajtal u k'u'ubul yaayan yóok'lal meyajil xaak'ale', leti' lelo'oba':

- A bisik jáalk'ab ts'íib ti' INAI tu beelil: Avenida Insurgentes Sur, Número 3211, tu kaabalil, Colonia Insurgentes Cuicuilco, Alcaldía Coyoacán, Código Postal 04530, tu noj kaajil Ciudad de México.
- A túuxtik ti' correo certificado tu'ux ka k'áatik ka'aj a'ala'ak ts'o'ok u k'u'ubul tu bejil tu'ux yaan INAI.
- Tu kúuchil sáasilkunta'al meyaj yaan ti': <https://www.plataformadetransparencia.org.mx/web/guest/inicio>

Ku béeytal a xak'altik yéetel ba'ax k'abéet ti'al a k'ubik yaayan te'ela': <http://inicio.inai.org.mx/FormatosINAI/FormatoRRVF.docx>, wa ku béeytal a t'aan te'ela': Tel-INAI 800 835 43 24, ti'al ka'aj tso'oloktech tumen máax jach u yojelo'ob wa yaan ba'alo'ob ma' ta na'atik.

- ***Tu kúulpach óolil jump'éeel kúuchil ti'al jala'ach weyile'***

Ichil u petlu'umilo'obil noj lu'ume', u meyajil xaak'ale' je'el u páajtal u bisa'al aktáan molayo'ob ilik le ba'alo'ob yaan ta kaajala':

- Jáalk'ab ts'íib tu'ux yaan molay beetik le meyaj ta kaajala', wa aktáan u kúuchil sáasilkunta'al meyaj wa ti' chan kúuchilo'ob jets'a'an tumen máax kalaantik.
- A túuxtik ti' correo certificado tu'ux ka k'áatik ka'aj a'ala'ak ts'o'ok u k'u'ubul.
- Ti' túumben nu'ukulo'ob.
- Je'el bix jets'a'anil wa bix a'ala'anil tumen molayo'ob ku beetiko'ob le meyaj ichil petlu'ume'.
- Tu bejil u Kúuchil Sáasilkunta'al Meyaj yaan ti': <https://www.plataformadetransparencia.org.mx/web/guest/inicio>

K'a'ana'an u ya'ala'al, INAI yéetel kúuchilo'ob ku beetiko'ob le meyaja', ku béeytal u múul meyajo'ob yéetel jala'ach'o'ob ti'al le kéen u k'amo'ob yaayan ti'al u ts'a'abal meyaj u páajtalil ARCO yéetel u meyajil xaak'al ich máasewal t'aano'ob ku beeta'al tu Noj lu'umil Méxicoe', unaj u núuka'al yéetel máasewal t'aan xan.

BOLON JAATS

BA'AX KU PÁAJTAL U BEETA'AL WA MA' TU KALAANTA'AL BA'ALOB A'ALIK MÁAX MÁAK TUMEN MÁAX KAALANTIK

● ● ●

9.1 Tak pool

Le k'iin teech bey u yuumil ka wilik wa uláak' máax u yojel ma' tojbe'en u k'abéetkunsal wa ma' tu meyajta'al je'el bix jets'a'anil ti' a'almaj t'aano'ob,

ba'alo'ob a'alik máax máak, wa ka tukultik táan u loobila'al a páajtalil tumen máax ku meyaj ti'al jala'ach wa tu juunale', je'el u páajtal a takpool aktáan INAI, leti'e' u jets'maj le ba'alo'oba':

	Jkanaan	Tu'ux	Bix u k'u'ubul'
TAKPOOL	Jkanaan ku meyaj ti'al jala'ach	Xeen INAI	<ul style="list-style-type: none"> • Ka bin ta wokil a bis jáalk'ab ts'iib tu kúuchilil tu'ux yaan le Molaya'. • Túuxt jáalk'ab ts'iib ken a k'aat ka'aj jets'ek k'a'amij tu bejil tu'ux yaan INAI. • A túuxitk ts'iib ti' le kúuchila': investigayverifica@inai.org.mx <p>Ku béeytal a xak'altik bix le ju'un unaj a túuxtiko' te'el kúuchila': http://inicio.ifai.org.mx/FormatosINAI/FormatodenunciaLGPDPPO.PDF</p>
	Jkanann ku meyaj tu juunal	Xeen INAI	<ul style="list-style-type: none"> • kúuchilil tu'ux yaan le Molaya'. • Túuxt jáalk'ab ts'iib ken a k'aat ka'aj jets'ek k'a'amij tu bejil tu'ux yaan INAI. • A túuxitk ts'iib ti' le kúuchila': verificacion@inai.org.mx • Bey xan ti' IFAI-PRODATOS, yaan te'ela': www.datospersonales.org.mx

1 K'ana'an un beeta'al takpool ma' u máan jump'éel ja'ab kitak úuchuk ba'ax ku takpolta'al.

	Jkanaan ku meyaj ti'al jala'ach petlu'um	Xeen tu kúuchil jets'a'an	Je'el u páajtal a laj beetik beya': <ul style="list-style-type: none">• Jáalk'ab ts'íib tu kúuchilil tu'ux yaan le molay jets'a'an te petlu'umo'.• Ti' u jejeláasil bix jets'anil wa uláak' kúuchilo'ob jets'a'an tumen molay yaan petlu'um.
--	---	------------------------------	---

9.2 Xaak'al

Molay jets'an u yilik wa táan u beeta'al tuláakal ba'ax jets'a'an ti' A'almajt'aan yéetel A'almajt'aan Federal yéetel uláak' nu'uksajilo'obe', je'el u páajtal u káajal u ch'a'apachtik xaak'alile' tu junal wa tumen yaan takpool, ti'al u yilik wáa máax ku jkalaane', táan u meyajtik ba'alo'ob a'alik máax máak je'el bix unaje', yéetel táak'al ti' ba'ax jets'a'an.

LAJUN JAATS

U MEYAJ MOLA'AYIL SÁASKUNTAJ, U TS'AABAL OJÉELTBIL MEYAJ YÉETEL U KANÁANTA'AL BA'ALO'OB A'ALIK MÁAX MÁAX YÉETEL MOLAYO'OB UNAJ U KALÁANTIKO'OB ICHIL PETLU'UMO'OB

Je'el bix jets'anil ti' u xóot'il a'almajt'aan 6 jaatsil A chan jaats'il VIII ti' u Noj A'almajt'aanil Mexicoe', INAI yaan ti' u páajtalil ti'al u káajóoltik ba'alo'ob yaan ba'ax u yil yéetel ba'alo'ob ku ts'aabal k'ajóoltbil yéetel ba'alo'ob a'alik maax máak ti' u jaatsil federal.

Ti' molayo'ob yano'ob kaaje', leti'ob jets'ik u k'uchul páajtalil ti' tuláakal máak ti'al u ma'alob meyajta'al ba'alo'ob a'alik máax máax yéetel u kalaanta'al aktáan u jala'achilo'ob petlu'um'ob.

U ts'ooke', k'ana'an u ch'a'achibta'al wa u yuumil ba'alo'ob a'alik máax maák u k'áat u yojéelt uláak' ba'alo'ob ti'al u ts'áaik meyaj u páajtalil ARCO, wa ku tukultik ba'alo'ob a'alik máax, ma' tu kalaanta'al je'el bix unaj wa tu k'aak'as meyajta'ale', INAIe' je'el u páajtal u yáantik ti'al u chupik yaayan wa u k'ujsik takpool tak u molayil Kúuchil u ts'aataáanta'al Kaaj (CAS) lunes tak jueves ichil 9:00 tak 18 horaob yéetel viernes ichil 9:00 tak 15:00 horaob mina'an u je'elelil, ku ts'áaik tu k'ab máak le nu'ukulilo'ob t'aana':

- T'aanen ti' Tel-INAI, u xookile': 800 835 43 24.
- Túuxt correo ti': atencion@inai.org.mx
- Túuxt ts'íib wa xeen tak u beel najil p'aatal: Avenida Insurgentes Sur, Número 3211, tu kaabalil, Colonia Insurgentes Cuicuilco, Alcaldía Coyoacán, Código Postal 04530, ichil Ciudad de México.
- Ooken xan a xak'alt: <http://inicio.ifai.org.mx/SitePages/Contactanosf.aspx>

Instituto Nacional de Transparencia, Acceso a la
Información y Protección de Datos Personales

inai